

Az életet mint vállalkozást sohasem lehet elintézett ügynek tekinteni, mert az ember csodája éppen az, hogy mindenkiben van valami bensőleg befejezhetetlen, valami lényegileg lezárhatatlan. A *Három Dosztojevszkij maszk* (nagyon is a dosztojevszkiji emberszemlélet jegyében) fogalmazza meg a végső kérdésekkel kapcsolatos humanista magatartást: az ember utolsó percéig ura önnön sorsának, nincs kimondva az utolsó szó, nincs megfellebbezhetetlen ítélet. Az első kötetek létértelmezésével perel tehát az utolsó másfél évtized lírája: a korai komorság, a derús közjáték, a reménytelenségbe való visszazuhanás egy egyoldalú létszemlélet kifejezői: tulajdonképpen külső megítélése, kegyetlen, leegyszerűsítő minősítése volt ez az emberi sorsnak. Gyöngédség és szeretet nélkül való összegzése volt ez az emberi sorsnak, mert figyelmen kívül hagyta a személyiség benső nyitottságát.

A gyűjteményes kötet, a *Harc a madárral*, mint minden igényes és szigorú változás, új jelleget kölcsönöz Rákos Sándor lírai életművének, ráirányítja a figyelmet az életmű két felének egymást kiegészítően eltérő létértelmezésére.

*meredek hegyoldalon hegyoldal bozótjában
talpalatonként följebb-följebb
előttünk van nem látjuk
abbamaradhat bármikor vége lehet
nincs vége nem lehet abbahagyni
előttünk van nem látjuk
följebb-följebb talpalatonként
nem lehet abbahagyni az ember befejezhetetlen*

A versrészlet elején a „meredek hegyoldal” a fölfelé tartó mozgással, az emelkedéssel társul: „talpalatonként följebb-följebb”. Az *emlék jelene* (1944) a már-már elképzelhetetlen szenvedések és megaláztatások végtanulságául állítja az emberi küzdelem és jobbratörés kategorikus parancsát. Az ember befejezhetetlen, külső tényezőkkel meghatározhatatlan és kiszámíthatatlan gazdagsága a jövő garanciája: nem is sejtett lehetőségekkel, titkok és csodák reményével. (*Magvető.*)

IMRE LÁSZLÓ

Hervay Gizella: Száműzött szivárvány

Antigoné, ahogy a görög mítoszt Sophoklész drámája elmondja, a szigorú királyi tilalom ellenére temette el lázadó öccsének holttetemét, mert jól tudta, hogy inkább a természet törvényének kell engedelmessé válnia, mint az uralkodó parancsának. De hadd idézzem a klasszikus dráma szövegét: „Parancsaidban — fordul Antigoné a királyhoz — nem hiszem, hogy oly erő / Lehet, mely engem istenek nem változó / Íratlan törvényét áthágni kényszerít. / Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az, / De nincs ember, ki tudná, mióta áll” (Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása). Miért idézem Sophoklész hősnőjét Hervay Gizella új verseskötetének bemutatása előtt? Mert úgy hiszem, hogy a *Száműzött szivárvány* Erdélyből Budapestre költözött költője két vonatkozásban is antigonéi sorssal viaskodik. Ő is eltemette halottait, s noha az ő siratóját nem akarta elnémitani tilalom, megpróbáltatásában és gyászában volt valami, ami a görög tragédiák mindent elpusztító kegyetlen végzetére emlékeztetett. Ugyanakkor ő is szüntelenül egy nagyobb igazság erkölcsi és emberi erejét szegezi szembe az elvadult történelmi erők parancsaival és szándékaival.

A tragikus végzetről és a teremtetést elborító gyászról beszélt előző verseskötete: a *Kettészelt madár*. Az ott felhangzó siratók mit sem veszítettek érzelmi erejükből, a *Száműzött szívárvány* költői hangját és karakterét ugyancsak a gyász szabja meg. Halottainak emléke ma sem hagyja nyugodni a költőt, zaklatott álmaiban velük viaskodik, ébren őket idézi. A személyes gyász mégis valami egyetemesebb fájdalomnak adta át helyét: Hervay Gizella most mintha mindazokat elsiratná, akikre ember-telenül s minden méltóság nélkül tört rá a pusztulás. Költészete így lesz egyetlen nagyszabású rekviem, amelynek sötét orgonahangja mindent elborít. A költő, aki „lábon hordta ki a halált”, s szüntelen halottakért perel, az emberi létezés tragikus korlátait ostromolja. Világképét a gyász mindent magával sodró ereje szabja meg, élete a halál árnyékában telik: „meghaltam, mégis itt vagyok / vérköreimben lassan keringnek / a földre száműzött napok” — írja új kötetének első lapján. Képzületét a pusztulás ejti rabul, a táj, amelyet rajzol: „galambvérdfoltos mező”, a történelem, amelyet felidéz, Dózsa György véréből fekete; a jövő, amelyet fürkészni próbál, a „radioaktív félelem” árnyékában érkezik. Múlhatatlan gyászból, gyötrelmes halál-tudatból születik meg tiszta hangú — valójában az élet értelme mellett tanúskodó — költészete.

Mert Hervay Gizella sötétben ragyogó versvilága végül is az értelmes és szabad élet mellett érvel. Ennek igazságát fordítja azok ellen a kiábrándító személyes és történelmi tapasztalatok ellen, amelyekkel nehéz emberi sorsa elárasztotta. A pusztulás tragédiáját nemcsak övét gyászolva kényszerült átélni, emberi közösségek lassú sorvadásának és széthullásának is tanúja volt. Emberekkel találkozott, akik elveszítették közösségi múltjukat és nem találták meg jövőjüket, tétova és arctalan emberi sorsok fölé hajolt, s a látvány, amely fogadta, nem egyszer borzasztotta el. Költészetét korábban is fájdalom hatotta át az örökölt és természetesnek tekintett kulturális értékek romlása és veszte miatt. Az értékvesztés, az értékhiány mára olyan mindent átható élményévé vált, amelyről hallgatni vétek lenne, amelyet teljes valójában nem kifejezni immár nem lehet. A verseket egyéni és közösségi gyötrelmek és megaláztatások képei töltik meg, a költemény mögöttes terében mindinkább megjelenik az üldözöttség és a száműzetés érzése. Hadd idézzek szinte taláalomra egyet e versek közül: „koronatövis kihagyult ikonokon / festett fájdalom Krisztusa / kitárt karú történelem / a kiűzöttekért mit tehet?” A történelem így lesz „tudathasadásos”, a világ „senkiföldje”, a tájban a „száműzetés útjai” vonulnak, s „huszadik századi Dózsa Györgyök / sülnék terített tereken”.

A *Száműzött szívárvány* költője — Antigonéhez hasonlóan — nem fogadhatja el a kor hamis parancsait, szüntelen protestál ellenük. Azt a magasabb igazságot tartja szembe előtt, amely minden embernek és emberi közösségnek jogot ad a maga otthonához, a maga múltjához és jövődjéhez, s amely éppen e jog maradéktalan érvényesülésében látja a kölcsönös megértés és testvériesülés zálogát. Erre a magasabb emberi igazságra tekint, midőn a reménytelenség mély szakadékból felemelkedik: „mássz ki négykézláb a földre / állj lábra ne félj van erőd / emeld magasra fejedet / tied itt minden fájdalom”. Az emelt tekintetű igazságkereséstől és igazmondástól kapja költői önértetét, egyszersmind küldetésstudatát is. Mint Hervay Gizella ars poeticáját érdemes idézni a kötet XXVIII. versét: „nem! a vers nem vígasz — / lelkiismeret / kiszúrhatják a szememet / akkor is énekelek! / mindig énekel valaki / élni csak így lehet / világ virága: vers / lelkiismeret”.

A költészetet erkölcsi elvek kinyilvánításának tekinti, s minthogy ez a kinyilvánítás szüntelenül küzdelemben történik, a vers állandó belső dráma színtere. Hervay Gizella lírája korábban is erős drámaiságától kapta igazi karakterét, a történelem és az emberi létezés drámai, pontosabban tragikus szemléletének a *Zuhanások* oratorikus költészetében vagy a *Kettészelt madár* siratóiban is nyelvteremtő hatása volt. Nem egyszerűen abban, hogy a vers szembeállította egymással az életet és a halált, a szerelmet és a magányt, a természetes emberi jóakaratot és a gyűlölködést, a tragikus látás a költői nyelv elemi részecskéit, a szóképeket szötte át. Ez történik a *Száműzött szívárvány* verseiben is: a képek mindig erős kontrasztra épülnek, belső

dráma feszül bennük, anyaguk bármennyire konkrét, ennek az anyagnak látomásos vagy groteszk szerkezete van. „... és nem kel fel többé a nap / becsapódik szemgödreinkbe / kiürített koponyánkban rozsdás szegek / csont a csontot felzabálja” — jelenik meg pár sorban egy rémületes látomástöredék. „... az áldozat még megkérdezi / a gyilkostól a pontos időt / biztonsági öv a szájon / zuhan a történelem” — kap szerepet a groteszk. „... a halált daráló gépezetben / mindnyájan meztelenek vagyunk / csak hús a késnek ész a mozdulatnak / mely beint hogy kezdek megint” — vált valósággal horrorba a groteszk képzet.

A groteszk rémlátomások valami végső kataklizmát sejtetnek: Hervay Gizella képalkotó fantáziája a bibliai apokalipszisre utal. Igen, egyfelől Antigoné szigorú morálja, másfelől János apostol szörnyű jelenései: ez a két szellemi tradíció szabja meg azt a teret, amelyben a *Száműzött szívárvány* eszmei és költői világa elhelyezkedik. A költő apokaliptikus képekben vet számot gyötrelmes tapasztalataival és szorongató félelmeivel, hódolni mégsem fog előttük: a tisztább értelem és az igazabb erkölcs nevében küzd velük. E mindig megújuló küzdelemtől kapja személyes és történelmi drámájának emberi katarziszt. (*Magvető*)

POMOGÁTS BÉLA

Szőcs Géza: Párbaj avagy a huszonharmadik hóhullás

A hetvenes évek közepén és második felében a romániai magyar irodalomban új költőnemzedék indult a második Forrás-nemzedék törekvéseitől határozottan eltérő, céltudatosan különböző költői programmal és szemlélettel. Az új költői rajzás vezető egyénisége Szőcs Géza. Gyors egymásutánban megjelent három verseskönyve (*Te mentél át a vizen?*, 1976; *A kilátótorony és környéke*, 1977; *Párbaj avagy a huszonharmadik hóhullás*, 1979) határozott magavallásával, konvencióktól idegenkedő, szélsőségekre is hajlamos bátorságával egyre erősebb vonásokkal rajzolja ki költői karakterét, s ezzel egy új költészeti irány főbb jellegzetességeit is láthatóvá teszi. Már az 1974-es *Varázslataink* című antológiában, s még inkább 1976-os Forrás-kötetében szembetűnik bravúros könnyedsége, virtuóz szakmai tudása, költői képeinek szemléletessége és szürrealisztikus látomásokat teremtő invenciója. Könnyedén mozog a közvetlen szemléletesség és a vízió világában egyaránt. Pályakezdő kötetében az utóbbi van túlsúlyban, káprázatos víziói olyan költői világot teremtenek, amelyeknek önállóak a törvényei, amelyekben minden megtörténhet. Mintha egy mitikus vagy mesei világban járnánk, Szőcs Géza valóban száraz lábbal vezet a vizeken bennünket. Örül a költészetnek, a szabadság tiszta terepét találta meg a maga számára benne, élvezi határtalan lehetőségeit. A közvetlen tárgyyszerű szituációból könnyedén lép át a képzeletbeli tájakra és képzeletbeli események közé. Nyilvánvaló, hogy a lírai szituáció ekkor is folytonos: a költő tehát nem tesz különbséget a reáliák és a képzelet között, mert igazi otthona a teremtett versvilág. Tehetségét bizonyítja, hogy mi sem vesszük észre, mikor tűnik át egymásba a valóság és a képzelet. Ez a különbségtévés egyáltalán nem is fontos. Marad tehát az a szuverén, valóságból és varázslatból kevert színes világ, melynek egységességére néhány gyakran ismétlődő motívum, mozgásképzet és tárgyi elem is nyomatékkal figyelmeztet. Ebben a kötetben maga a varázslat a fontos, különösebb etikai vagy eszmei, gondolati értékeket nem is mutat, könnyedén és szabadon önmagáért való.